

SAMTALSGUIDE

**HANTERA SVÅRA FRÅGOR OCH KONTROVERSIELLA
ÅSIKTER I KLASSRUMMET**

Att ta upp och hantera svåra och kontroversiella frågor i undervisningen är viktigt för att stötta deltagarnas känsla för demokrati, mänskliga rättigheter och tolerans. Samtidigt är många lärare oroliga för att det ska uppstå situationer i undervisningen där hat, hot och kontroversiella åsikter kommer fram, och undrar hur de då ska hantera dem.

Vad är kontroversiella frågor?

En definition av kontroversiella frågor är att det handlar om aktuella samhällsproblem som väcker starka känslor och ger upphov till motstridiga lösningar beroende på vilka värderingar eller konkurrerande intressen som finns i olika samhällsgrupper. Därför leder de ofta till spänningar. De är ofta ytterst komplicerade och går inte att lösa bara genom att lägga fram bevis. Ofta presenteras åsikter som fakta, vilket gör dem extra svåra att bemöta.

Vilka frågor kan vara kontroversiella?

Frågor som lärare vittnar om är särskilt svåra, känsliga eller kontroversiella handlar ofta om migration, religion, klimatförändringar, nationalism, extremism, rasism, jämställdhet, sexualitet, Israel–Palestinakonflikten, fattiga och rika, yttrandefrihet och vetenskap. I lärarhandledningen till serien [Tänk till – våga fråga?](#) hittar du ytterligare fördjupning i ämnet.

Lärare berättar

I podden [Antisemitism idag – metodklipp](#) berättar gymnasielärare om hur skolan kan agera för att motverka antisemitism och hur lärare kan ta sig an frågan i undervisningen. Serien adresserar även kontroversiella frågor i allmänhet.

INNAN

Beredskap

När du planerar en lektion som ska adressera teman som kan ge upphov till starka känslor eller kontroversiella frågor så har du antagligen redan i förväg tänkt igenom de reaktioner som kan uppkomma. Men det gäller att också vara beredd på att något kan dyka upp spontant i en grupp. Kanske faller en deltagare en rasistisk eller våldsbejakande kommentar som behöver adresseras, till exempel. Om du inte känner dig redo att ta diskussionen där och då så kan det vara bättre att pausa och förbereda dig inför att ta upp saken igen vid nästa tillfälle.

Grundlägg en trygg samtalsmiljö i klassrummet

Det kräver tid och förberedelse för att få ett klassrumsklimat som främjar diskussion och acceptans för att olika åsikter lyfts till ytan. Starta arbetet redan när du tar emot en ny grupp och fortsatt kontinuerligt med detta. För vissa grupper går det fort – andra kommer behöva längre tid.

Deltagarna bör redan från början vänja sig vid att diskutera olika frågor. Börja gärna med mindre laddade ämnen och var noga med att alltid hålla er till ett antal samtalsregler. Då bygger ni en bra grund att utgå ifrån om det blir en tuffare diskussion någon gång. Inför planerade diskussioner kring komplicerade frågor kan det vara bra att undvika att eleverna ska behöva forma och stå för egna åsikter. Alla elever har inte någon egen åsikt, och andra kan ha åsikter som grundas på fördomar eller hat. Istället kan man presentera olika frågor som eleverna kan använda för att ta reda på mer om hur olika personer kan tänka och argumentera i frågan.

Utgå gärna från samtalsmodellen *deliberativa samtal* där skilda synsätt ställs mot varandra i samtal som präglas av tolerans och respekt. Det underlättar delaktighet för alla i en diskussion och är en form av kooperativt lärande. (Läs mer om *deliberativa samtal* i lärarhandledningen till [Demokrati helt enkelt](#).)

Involvera fler i personalen

Involvera gärna ytterligare personal på skolan, till exempel lärare i andra ämnen eller kurator, så att de är förberedda och vid behov kan läsa in sig på frågorna. Bjud gärna in dem att vara med.

Ett tips är att diskutera frågor digitalt och ha inbjudna gäster som kan kommentera deltagarnas påståenden. Det kräver tid – men kan ge mycket.

Prata ihop dig med dina kollegor. Vilka erfarenheter finns och vilka tillvägagångssätt kan ni hjälpas åt att ta fram?

UNDER

Lärarens roll i diskussioner

Det finns olika roller som en lärare ofta intar vid klassrumsdiskussioner, visar forskning. Läraren kan till exempel agera "djävulens advokat" genom hela tiden inta motsatta ställningstaganden.

"Normförmedlaren" markerar i stället hela tiden hur samhället ser på saken och hänvisar till svensk lag. Dessa olika lärarroller beskrivs mer i lärarhandledningen till [Tänk till – våga fråga?](#) Den roll som brukar vara mest fruktsam för att hantera kontroversiella frågor och lugna ett samtal är att fokusera på att ställa nyfikna frågor som går ut på att försöka förstå hur eleven tänker. Undvik att gå i polemik med elever, var inte "djävulens advokat" alltså – det kan skapa starka reaktioner där eleven reagerar med känslor istället för att tänka vidare.

Verktyg för att hålla i diskussioner

- Använd även gärna modellen för *deliberativa samtal*, se ovan.
- Utgå från öppna frågor där det ges möjlighet att reflektera fritt, och där det inte finns bara ett korrekt eller ett felaktigt svar på frågan. Det kan även finnas flera alternativa svar. Det är inte heller säkert att du som lärare är den som vet mest. Träna deltagarna på att se en fråga ur flera perspektiv; vilka intressen finns det och vad kan olika aktörer tycka och tänka? Vilka krockar mellan intressen kan uppstå?
- Både lärare och deltagare ska försöka att undvika att bedöma varandras svar. Svara "tack", "intressant" eller "spännande". Du som lärare kan gärna hjälpa till att sortera vad som är en tolkning och vad som är fakta när du ger respons.
- Be deltagarna att utveckla sina svar genom att motivera, exemplifiera och förklara. Om de inte håller med någon annan, så är det bra om de förklarar varför och visar hur de själva tänker. Några förslag:
 - Kan du förklara hur du menar?
 - Kan du ge ett exempel?
 - Är det fakta eller din åsikt?
 - Hur vet du det?
 - Vad skulle en annan synpunkt på det kunna vara?
- Låt gärna deltagarna sammanfatta vad andra har sagt för att uppmuntra dem att lyssna på varandra.
- Om du som lärare inte kan svara på en fråga så kan du berätta det. Ta upp frågan vid nästa lektionstillfälle när du har tänkt igenom vad du vill svara.
- Skilj på sak och person! Uppmana deltagarna att de ska tycka till om frågan i sig, inte om personen.
- Ge deltagarna betänketid. Se till att pausa mellan frågan och när diskussionen startar, gärna 3–5 sekunder.
- Om en elev blir kränkt av en annan så är det viktigt att först skydda eleven och få den att känna sig trygg. Först därefter kan du gå vidare och hantera det som uttryckts.

Användbara metoder att jobba med

- Sätt upp ett antal samtalsregler, till exempel: alla deltagare har rätt att uttrycka sin åsikt, alla deltagare har ansvar för att lyssna respektfullt, ingen deltagare ska ge kränkande kommentarer till någon annan. En bra regel är att alla ska hjälpas åt att hålla sig till ämnet. Om en diskussion far iväg och börjar handla om andra saker kan det vara svårt att hantera den rätt.
- Det är viktigt att informera eleverna om vad som faktiskt är olagligt att säga, som olaga hot och hets mot folkgrupp. Det som är olagligt i samhället är såklart också olagligt i klassrummet!
- Arbeta gärna med EPA – enskilt, par, alla – för att få alla deltagare delaktiga. När hela gruppen diskuterar kan det vara bra att använda handuppräckning eller olikfärgade lappar: "Hur många håller med?", "Har alla förstått?".
- När deltagarna sitter i par är det bra om de paras ihop slumpvis, låt dem inte välja partners själva.
- När ni diskuterar i helgrupp kan det vara bra att använda metoder som till exempel *fyra hörn*, där olika hörn representerar olika åsikter och deltagarna ställer sig i det hörn som bäst stämmer överens med hur de själva tänker. Tänk på det alltid ska vara ett hörn öppet för eget alternativ. De som valde samma hörn kan diskutera med varandra om varför de ställde sig i samma hörn. Har de fattat sitt beslut på samma grunder?
- Andra metoder är *heta linjen*, *fyrtorn* eller *tyst diskussion*. Dessa kan du läsa mer om i lärarhandledningen till [Tänk till – våga fråga?](#)

EFTER

Landa och avsluta

- Se till att det finns tid över så att alla deltagare har fått säga det de vill. Sammanfatta diskussionen, antingen gemensamt i gruppen, eller som exit tickets där deltagarna skriver ner sina tankar anonymt på lappar.
 - Varför diskuterade vi det här idag?
 - Finns något mer att säga?
 - Var det en viss åsikt som fick dominera?
 - Ska vi fortsätta nästa lektion?
 - Vilka tankar och insikter tar ni med er?
 - Är det något ni fortfarande undrar över?
- Se till att du är tillgänglig ifall någon grupp vill ta kontakt med dig efteråt för att prata om känslor eller frågor som de inte kunde eller ville ta upp i helklass, alternativt öppna upp för att deltagarna kan kontakta dig skriftligt.
- Ta gärna enskild kontakt efter lektionen med de deltagare som haft särskilt starka åsikter. Tacka för att de deltog idag och påminn dem också om att de har rätt till din egen åsikt så länge de inte kränker någon annans. Ta också enskild kontakt med en grupp om du upplever att hen blivit ansatt under lektionen.